

A szerzői jog könyvtárakra vonatkozó rendelkezései*

A szerzői jogok és a széles körű felhasználás kényes egyensúlya. Az új szerzői jogi törvény könyvtári gyakorlatot érintő rendelkezései. A haszonkölcsönzés, helyben használat, könyvtárközi kölcsönzés, másolás, kivonatolás, kiadás, internetes közvetítés új megvilágításban.

Bizonyára sokan tudják, hogy a könyvnyomtatás milyen fontos szerepet töltött be a modern szerzői jog létrejöttében; de nem volt kisebb a szerepe a modern könyvtári eszme, az irodalom lehető legszélesebb tömegekhez való eljuttatása elvének kialakulásában. A közös gyökerek mellett azonban észre kell venni az alapvető konfliktust is: a szerzői jog természeténél fogva kizárólagos jogot ad, míg a művelődés, a tudományos kutatás, az információhoz jutás szabadsága a kizárólagosságot lerontását igényelné.

Az elmúlt évtizedek többé-kevésbé feloldották ezt a problémát, egyensúlyt hozva létre a különböző igények között, ahogy a jelenleg hatályos szerzői jogi törvény is mondja preambulumban: „a korszerű szerzői jogi szabályozás (...) egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között”. Ez az egyensúly azonban igen kényes. Az ellentétes érdekek újra és újra összecsapnak, különösen olyan korszakban, amely évről évre új technikai eljárásokat nyújt a művek felhasználásához. A könyvtárak hagyományos működését a szerzői jog szabad felhasználási esetkörök bevezetésével támogatta, a könyvtárak pedig hosszú gyakorlatuk alapján nem sértették a művek rendes felhasználását, így nem veszélyeztették a szerzők megélhetését. A fénymásolás, az internet elterjedése – hogy csak két viszonylag új jelenséget említsek – egészen új megvilágításba helyezi a kérdést: az érdekek egyensúlya felborulhat. Meggyőződésem, hogy felesleges indulatok nélkül, egymás érveinek megfontolásával új egyensúlyt lehet, sőt kell létrehozni.

1999 júniusában fogadta el a magyar országgyűlés az az évi LXXVI. számot hordozó törvényét „a szerzői jogról”. A törvény 1999. szeptember 1-jén

lépett hatályba – kivéve a reprografiára vonatkozó rendelkezéseket –, és a magyar szerzői jogi hagyományokhoz híven a világ élvonalába tartozó szabályozást valósít meg. Összhangban van az ország által aláírt nemzetközi egyezményekkel, és apró – de tudatos – kivételektől eltekintve az európai uniós szabályozással is. A törvény a korábbihoz képest elsősorban a vagyoni jogokra, a felhasználási szerződésekre vonatkozó szabályokban tér el, valamint tartalmazza a közös jogkezelésre vonatkozó alapvető rendelkezéseket.

A szerzői jogról általában

A törvény (a továbbiakban: Szjt.) szerint a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta [szerző – Szjt. 4. § (1)]. Ez a magyar jog szerint kizárólag természetes személy lehet (más kérdés, hogy bizonyos – taxatívén megállapított – esetekben a vagyoni jogok átruházhatók nem természetes személyekre is). A szerzői jog személyhez fűződő és vagyoni jogok összessége. A személyhez fűződő jogok szerint

- a szerző határoz műve nyilvánosságra hozataláról;
- megilleti a jog, hogy szerzőként elismerjék, illetve művén szerzőként feltüntessék;
- tiltakozhat műve torzítása, megcsonkítása ellen.

A vagyoni jogok szerint a szerzőnek kizárólagos joga van műve bármilyen felhasználására, és minden egyes felhasználás engedélyezésére [Szjt. 16. § (1)]. A mű „felhasználását” nem definiálja a törvény: pusztán annyit tesz, hogy felsorol néhány

* Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárban 2000. december 8-án tartott előadás szerkesztett változata.

tipikus felhasználási módot: többszörözés, terjesztés, nyilvános előadás, nyilvánossághoz közvetítés stb.

Fontos ugyanakkor pontosan érteni, mit is jelent a szerzői jog számára ez a szó: „felhasználás”. A szerzői jog alapja a már említett ún. generálklauszula, amely alapján a mű minden egyes felhasználása – ami a jogirodalom szerint általában a *mű más számára történő érzelhetővé tételét*¹ jelenti – a szerző (illetve azon személy vagy szervezet, aki vagy ami a jogokat gyakorolja) engedélyét igényli. Ez alól kivételt csak a törvény tehet.

Mielőtt az egyes, a könyvtárosok számára érdekes tevékenységek jogi elemzésébe kezdenék, fontosnak tartom leszögezni azt, hogy a jelenlegi jogi szabályozás háttérben jelentős nemzetközi egyezmények állnak. A legfontosabb ilyen az ún. Berni Unió Egyezmény, amelynek még 1886-ban írták alá első verzióját, és azóta több mint 150 ország részese; a modern felhasználási módoknál pedig jelentős szerződés a WIPO (a Szellemi Tulajdon Világszervezete) Szerzői Jogi Szerződése, amely elsősorban az internetes felhasználások tekintetében „etalon”.

A hagyományos könyvtári tevékenység szerzői jogi megítélése

„Kölcsönzés” – haszonkölcsön

Kiindulópontunk tehát, hogy a szerzőnek joga van műve minden egyes felhasználását engedélyezni – ezzel összefüggésben pedig megfelelő díjat kérni. Az Szjt. 17. §-a szerint a mű felhasználásának minősül például az ún. „terjesztés”. A terjesztés jogáról részletesen a 23. §-ában beszél a törvény: kimondja, hogy a terjesztés magában foglalja például a műpéldány bérbeadását, filmalkotás, hangfelvételben foglalt mű és szoftver esetében a nyilvános haszonkölcsönbe adást is. (A többi mű tekintetében a szerzőnek a nyilvános haszonkölcsönbe adással kapcsolatban engedélyezési joga nincs, csak megfelelő díjazásra jogosult.)

Különbséget kell tenni ezért a bérbeadás és a haszonkölcsön intézménye között. A magyar szerzői jog nem definiálja e fogalmakat, mégpedig azért, mert 3. §-ában kijelenti: azokban a kérdésekben, amelyeket ez a törvény nem szabályoz, a Polgári Törvénykönyv szabályait kell alkalmazni.

Márpedig e két fogalmat – mint két szerződéstípust – a Ptk. kimerítően tárgyalja.² A különbség röviden így fogalmazható meg: „a bérbeadásnak (...) tényállási eleme – szemben a haszonkölcsönnel – a visszterhesség. Az ellenérték fejében való használatba adás, a szerződés elnevezésétől függetlenül bérbeadást jelent”.³ A haszonkölcsönnek viszont fogalmi eleme az *ingyenesség*.

Adott esetben nagyon nehéz meghúzni a határt e két tevékenység között. Főszabály szerint hangsúlyozandó, hogy bármiféle visszterhesség bérbeadást szül, tehát haszonkölcsönről csak ingyenes felhasználások esetén lehet szó. A jogirodalomban (és gyakorlatban) itt megjelenik a bevezetőben említett egyensúlyra törekvés: „A ma szokásos éves könyvtári beiratkozási és tagdíjak még nem teszik a dologi műpéldányok »kölcsönzését« visszterhessé”⁴, feltéve, hogy a könyvtár „nem számít fel olyan mértékű díjat, ami már a bérlet körébe sorolja az ügyletet”.⁵ De egyúttal az idézett mű utal az egyensúly törekvésére is, amikor kifejti, hogy ha ezek a díjak úgy változnak, hogy céljuk már bevételsterjesztés és költségfedezés lesz, nem lehet az ilyen tevékenységet haszonkölcsönnek, csak bérbeadásnak tekinteni.⁶

Ennek az a jelentősége, hogy az Szjt. 39. §-a szabad felhasználást ad a nyilvános könyvtárak részére a műpéldányok haszonkölcsönbe adására. Ez azt jelenti, hogy tevékenységük bár engedélykérési és/vagy jogdíjfizetési kötelezettséggel járna, a törvény felmenti őket mindkét kötelezettség alól.⁷ Ez első megközelítésben három következménnyel jár:

- Ha a könyvtár nem „nyilvános könyvtár” az 1997. évi CXL törvény megfelelő szakaszai [54. § (1)–(7) bek.] szerint, akkor egy átlagos felhasználóval esik azonos elbírálás alá.
- Ha a nyilvános könyvtár bérbeadásnak minősülő tevékenységet (is) folytat, e tevékenységére nézve szintén az általános szabályok szerint felel.
- A nyilvános könyvtár mentesül a szerzői engedélykérés alól filmalkotás és hangfelvételbe foglalt mű haszonkölcsönbe adása esetén, és mentesül a „megfelelő díjazás” alól más művek haszonkölcsönbe adása esetén.

A szabad felhasználásokról szólva mindenképpen szót kell ejteni két jelentős – nemzetközi kötelezettségvállalásokon alapuló – jogintézményről: az egyik az ún. „háromlépcsős teszt”, a másik pedig a kiterjesztő értelmezés tilalma.

1. A *háromlépcsős* testnek nevezett eljárás a szerzői jogi alapvető nemzetközi szerződésben, a Berni Unió Egyezményben jelent meg. E szerint a szabad felhasználás is csak annyiban megengedett és díjtalan, amennyiben: a) különleges esetre vonatkozik, b) nem sérelmes a mű rendes felhasználására, c) indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit. Az első feltétel kizárólag a jogalkotás számára irányadó: a törvény megfelelően körülhatárolt esetekben rendelkezhet a szabad felhasználásról. A második és harmadik feltétel azonban már általános szabály.
2. A szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket *nem lehet kiterjesztően értelmezni*. A jogszabály értelmezésére akkor van szükség, ha a nyelvtani értelmezés nem vezet egyértelmű eredményre. A kiterjesztő értelmezés azt jelenti, hogy tágabban vonom meg a szabály tartalmát annál, mint ami pusztán nyelvtanilag abból következne. Itt a szabad felhasználásoknál azonban erre nincs lehetőség. Pilátus szavaival szólva: „Amit írtam, megírtam.”⁸

A megfelelő közigazgatási eljárás betartásával nyilvános könyvtárként jegyzékbe vett könyvtárak által végzett, a nyilvánosság számára történő haszonkölcsönbe adás (azaz főtevékenységük) tehát engedélykérés és díjfizetés nélküli szabad felhasználásnak minősül. Ez nemcsak a könyvekre, hanem „mindenféle műpéldányra, így képzőművészeti művekre és filmalkotásokra is...” vonatkozik.⁹ Kivétel azért e kivétel alól is létezik: még a nyilvános könyvtárak sem adhatnak szabadon haszonkölcsönbe szoftvert és számítástechnikai eszközökkel működtetett adattárat (tipikus példa erre a CD-ROM).

Helyben olvasás

Talán a legalapvetőbb könyvtári szolgáltatás ez, és ha nyomtatott szövegről van szó, a könyvtár által végzett tevékenység nem minősül felhasználásnak. A jelenlegi helyzet ugyanakkor kissé életszerűtlen olyan szempontból, hogy ha „elektronikus” szöveget olvas a könyvtári tag, a könyvtár tevékenysége (művekhez képernyőn történő megjelenítéssel való hozzáférés biztosítása) az Sztj. 24. § (2) b) pontja szerint nyilvános előadásnak minősül. Erre a jogot az Artisjustól kellene megszereznie. Előreláthatólag 2002-ben várható az európai unió szerzői jogi irányelvtervezet elfogadásával kapcsolatban a magyar szerzői jogi törvény kisebb módosítása, és ennek kapcsán e

helyzetre megoldást lehetne találni. Addig azonban csak a felek önmérsékletében lehet bízni.

Könyvtárközi kölcsönzés

Fogalma a Kulturális törvény (1997. évi CXL.) 1. melléklet m) pontja szerint: valamely dokumentum szolgáltatása egyik könyvtárból a másikba, beleértve az eredeti dokumentum kölcsönzését, a másolatok szolgáltatását, valamint a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásra vonatkozó kérések közvetítését. E felhasználásra az Sztj. 40. §-a a szabad felhasználást: a szabad felhasználás körében többszörözött példányok (erről később még lesz szó) kizárólag a könyvtárközi kölcsönzés keretében terjeszthetők.¹⁰ Megjegyzendő még, hogy a vásárolt, vagy tulajdonba kapott példányok könyvtárközi kölcsönzése az ún. „jogkimerülés”¹¹ miatt szintén megengedett.¹²

Egyre nagyobb hangsúllyal jelentkezik az ún. virtuális könyvtárközi kölcsönzés. Figyelmükbe ajánlom D. F. Kohl cikkét az OhioLINK rendszeréről.¹³ A számítógépes hálózat által nyújtott lehetőségek addig nem esnek külön elbírálás alá, amíg pusztán az információáramlás magasabb szintre emelését jelentik – eddig tehát vonatkozik rájuk a szerzői jog szabad felhasználási esetköre. Azonban amint átlép egy ilyen rendszer az internetes tartalomszolgáltatásba (tehát a dokumentumok szolgáltatása számítógépes hálózat útján történik), már nem vonatkozhatnak rá a könyvtárközi kölcsönzés szabályai.

Többszörözés és a könyvtárak

Az új Sztj. új *többszörözés* fogalmat vezetett be: 18. §-a alapján többszörözés a) a mű anyagi hordozón való akármilyen¹⁴ rögzítése, b) másolat készítése a rögzítésről. Hogy minél egyértelműbb legyen a jogszabályszoveg, néhány tipikus többszörözési folyamatot példálózva nevesít is a törvény.

Természetesen – ahogy a terjesztéssel kapcsolatban is szükséges volt ez – érdemes áttekinteni a szabad felhasználások esetkörét ahhoz, hogy a tényleges kötelezettségeket számba tudjuk venni.

Magáncélú másolás

Az Sztj. 35. § (1) alapján magáncélra bárki készíthet a műről (kivétel az építészeti mű, műszaki

létesítmény, szoftver, számítástechnikai eszközzel működtetett adattár, nyilvános előadás rögzítése) másolatot, ha az jövedelemszerzés és jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.

Két fontos kivételt tartalmaz a törvény a fenti kivétel alól (ez a jogászi hivatás szépsége!): a) teljes könyv, folyóirat, napilap csak kézírással és írógéppel másolható; b) nem szabad felhasználás, ha a műről számítógéppel vagy elektronikus adathordozóra mással (*jogi nyelven harmadik személylyel*) készítettnek másolatot. Az előbbi kivétel tulajdonképpen gesztusértékű, nem igazán életszerű szabály, hiszen gyakorlatilag ellenőrizhetetlen. Ezzel kapcsolatos aggályainkat tehát eloszlatjuk, nem szükséges külön könyvtárost állítani a fénymásoló berendezés mellé, hogy e szabály betartását ellenőrizze – ugyanakkor talán helyes volna a gép mellett e tilalomra vonatkozó írásos figyelmeztetést elhelyezni.

Az utóbbi kivétel – a mással, azaz harmadik személlyel másoltatás tilalma számítógépes, vagy elektronikus adathordozóra történő másolás esetén – már sokkal részletesebb elemzést igényel. Az alábbi következtetések vonhatók le e szakaszból:

1. A magáncélú másolatok körében általában – így pl. fénymásolás esetén – a magáncélúság köréből nem lendít ki, ha a másolatot mással – adott esetben a könyvtárral – készítették el. (Ez tehát – a könyvtár közreműködése ellenére – szabad felhasználásnak minősül.)
2. Nem szabad felhasználás viszont a mással – így a könyvtárral – történő másoltatás a) számítógéppel vagy b) elektronikus adathordozóra (pl. CD!).¹⁵

Belső intézményi célú másolás

Az Sztj. egy másik, a könyvtárak számára az előzőnél is fontosabb szabad felhasználást is ad a többszörözés kizárólagos szerzői joga alól. A 35. § (4) bekezdése szerint szabadon készíthető másolat:

- a célnak megfelelő módon és mértékig,
- vállalkozási tevékenységen kívüli belső intézményi célra,
- ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és
- (...) saját példányról archiválásként tudományos célra vagy a nyilvános könyvtári ellátás céljára készül.

Fontos, hogy a fenti feltételrendszer konjunktív, azaz az összes feltételnek együttesen fenn kell állnia ahhoz, hogy szabadnak minősíthessük a felhasználást. Nyilvános könyvtárak esetén talán csak annyi kiegészítés fűzendő ehhez a törvényszöveghez, hogy mind az archiválási többszörözésnek, mind a nyilvános könyvtári ellátás céljára történő többszörözésnek előfeltétele, hogy saját példányról készüljön!

Reprográfiai jogdíj

A zenei és filmalkotások szerzői tekintetében – a műveik magáncélú másolása miatt bekövetkező bevételekiesést kompenzáló – már az 1980-as évek legelején bevezették az ún. „üres kazetta jogdíjat” (Sztj. 20. §). Ezzel rokon jogintézmény a 2000. szeptember 1-jével (ténylegesen azonban csak 2001. januárban) megjelenő reprográfiai jogdíj (Sztj. 21. §). Ennek két fajtáját különbözteti meg a törvény:

- a) Az egyik az ún. *equipment levy*, azaz készülék-díj, amelyet a reprográfiai készülék (gyakorlatilag kizárólag a fénymásoló gép) gyártója vagy – külföldi gyártó esetén – importőre köteles megfizetni.
- b) A másik az ún. *operator levy*, azaz működtetői díj, amelyet a reprográfiaira szolgáló készüléket ellenérték fejében üzemeltető köteles megfizetni.¹⁶

A fizetendő díjakat egy új közös jogkezelő szervezet, a Magyar Reprográfiai Szövetség miniszteri jóváhagyással állapítja meg és utalja át felosztás nélkül tagszervezeteinek a következő részesedés alapján: 30% a könyv- és folyóirat-kiadóknak, 60% az irodalmi és zenei művek szerzőinek és zeneműkiadóknak, 10% pedig a képző- és fotóművészeknek. (A Reprográfiai Szövetség nem közvetlenül a jogosultaknak fizet, hanem azok szervezeteinek, akik saját maguk által meghatározott módon osztják fel a bevételt.)

A könyvtárak számára fontos rendelkezés, hogy meg kell fizetniük az említett működtetői díjat, ha fénymásoló készüléküket ellenérték fejében nyújtott fénymásoló szolgáltatásra használják. Ne feledjük, hogy a szerzői jogdíj nem adó, s nem az állam kapja a befizetést. A pontos díjszabás a *Magyar Közlönyben* fog megjelenni, ez alapján lehet majd kiszámolni a fizetendő jogdíjat.

Kivonatolás

Viszonylag gyakran előforduló tevékenység: kivonat, index, bibliográfia készítése a könyvtáros által. Ezek nem érintik a szerző kizárólagos jogait, viszont ha a kivonat alkalmas arra, hogy helyettesítse az egész mű elolvasását, a szerző engedélyét közvetlenül meg kell szerezni.

Kiadás és nyilvánossághoz közvetítés

Előrebocsátandó, hogy a nyilvános könyvtárakat kedvezmény (jellemzően szabad felhasználás) csak ilyen profilukban illeti meg. Tehát a könyvtár egyes, más körbe tartozó tevékenységeire teljes mértékben az átlagos felhasználóra vonatkozó szabályok alkalmazandók.

Kiadás

Irodalmi művek rögzítése, többszörözése és terjesztése (összefoglaló néven kiadása) – manapság mind gyakrabban CD-, illetve CD-ROM formátumban – a szerző kizárólagos joga. Ez azt jelenti, hogy a szerzőkkel – illetve haláluk után hetven évig jogutódaikkal – a művekre egyenként kell szerződni. Természetes, hogy egy multimédiás mű (akár CD-ROM formátumról, akár internetes honlapról van szó) rengeteg különböző típusú művet tartalmaz. Ezek közül egyesekre (zeneművek) az engedélyt a közös jogkezelőtől kell megszerezni, másokra közvetlenül a szerzőtől, megint másokra a kizárólagos jogú kiadótól. Sok esetben a bonyolult láncolat kibogozása az ésszerű erőfeszítéseket meghaladná, ezért Nyugat-Európában több helyütt létrejött olyan ún. „one-stop-shop”, ahol minden jog (vagy legalábbis a jogosultakra vonatkozó pontos információ) egy kézből megszerzhető. Magyarországon is ez várható a nem túl távoli jövőben.

Még egyszer hangsúlyozzuk, hogy az irodalmi művek bármilyen formátumban történő kiadása „nagyjogos”, azaz a szerző közvetlen engedélyéhez kötött tevékenység.

Internetes nyilvánossághoz közvetítés

A szerzői jogi törvény 26. § (8) bekezdésében beszél az internetes nyilvánossághoz közvetítésről. Eszerint a szerző kizárólagos joga, hogy művét vezeték útján, illetve bármely más eszközzel

vagy módon úgy tegye a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg, továbbá hogy erre másnak engedélyt adjon. (Magyarán ez az interaktív internetes felhasználás joga.) A 27. § alapján nem drámai irodalmi és zeneművek esetén ezt a jogot a szerző nevében a közös jogkezelő szervezet (esetünkben az Artisjus) gyakorolja. Az Artisjus képviselőjeként hadd szóljak erről kicsit részletesebben.

A törvény alapján egyértelműnek látszott, hogy az irodalmi és zenei művek internetes nyilvánossághoz közvetítésének jogosításában az Artisjusnak kell főszerepet vállalnia. Ezért is vált sürgetővé az irodalmi művekkel kapcsolatos elméleti problémák megoldása. Az irodalmi művek körébe ugyanis a törvény szerint a szépirodalmon kívül a szakirodalom is beletartozik. A szakirodalmi művekre viszont – amelyek túlnyomó része szakmai folyóiratokban jelenik meg – erős kizárólagos kiadói jogok állnak fenn; itt elsősorban a nagy tekintélyű külföldi folyóiratokra gondolok. Ha az ilyen művek internetes felhasználását az Artisjus engedélyezné, könnyen konfliktusba kerülhetne ezekkel a kiadókkal. Ezért az Artisjus a következő értelmezés szerint jár el: az internetes felhasználás a rádiós-televíziós sugárzás „kistestvéreként” a magyar szerzői jog rendszerében a nyilvánossághoz közvetítés egyik esete. Mivel a szabályok a sugárzás szabályaiból nőttek ki, itt sem terjedhet ki másra a közös jogkezelés, mint amire a rádió-tv esetén: azokra a művekre, amelyek fő felhasználási módja az élőszóban előadás, felolvasás. Ezek gyakorlatilag a szépirodalmi művek. *Az Artisjus tehát az internetes felhasználás terén csak a nem drámai zene- és szépirodalmi műveket jogsítja.*

Az internetes felhasználások bonyolult felelősségi láncolatot alkotnak. A talán legismertebb felosztás szerint három szolgáltató szerepel minden egyes internetes szolgáltatás mögött:

- a *tartalomszolgáltató* (content provider), amely a honlapot saját nevében üzemelteti (pl. saját – egyébként 2001. januártól üzemelő – honlapja tekintetében az Artisjus);
- az *internetszolgáltató* (ISP, service vagy host provider), amely tárhelyet nyújt a tartalomszolgáltató számára, bizonyos ideiglenes (gyorsító) többszörözéseket (cache) végez;
- a *hozzáférés-szolgáltató* (access provider), amely pusztán hozzáférést, azaz telefonvonalat biztosít (itt a telefonvonalat szolgáltató cégre kell gondolni).

A felelősségről röviden el kell mondani, hogy az access provider felelőssége természetesen nem áll fenn – ez nem is volt soha igazán vitás; a content provider felelőssége ezzel szemben minden kétséget kizáró – csak éppen ő az esetek nagy részében anonimitásba burkolózik. Az ISP viszont könnyen megtalálható szolgáltató, amely ráadásul szerzői jogilag releváns felhasználási cselekményeket is végez. Ugyanakkor abszurd helyzetet eredményezne, ha olyan tartalmakért vonnánk felelősségre, amelyeket nem, vagy csak aránytalan nehézségek árán tudna ellenőrizni. (Ráadásul mind az USA-ban, mind az EU-ban kifejezett szabály, hogy nem írható elő számukra monitoring – azaz ellenőrzési – kötelezettség.)

A magyar jog nem tartalmaz speciális jogszabályt az internetes szolgáltatók felelősségére, bár ilyen szabályozás várható a nem túl távoli jövőben. Addig is szerzői jogi jogsértés esetén marad a szerzői jogi törvény és a Ptk. néhány rendelkezése, amely alapján valószínűnek tűnik, hogy egy bírósági eljárás esetén az ISP felelőssége megállapítható lenne. Ezért az Artisjus 2001-ben bevezeti az amerikai jog által inspirált „értéscsökkentési” eljárást: ha az ISP erről megállapodik az Artisjusszal, nem felelős az általa pusztán tárolt, de nem szerkesztett információért. Ennek megfelelően ha az Artisjus jogsértést észlel, és erről írásban értesíti az ISP-t, az köteles haladéktalanul eltávolítani a jogsértő információt, és a panaszról tájékoztatni a tartalomszolgáltatót. Ha ő vitatja a jogsértéssel kapcsolatos igényt, felléphet, de csak megfelelő adatszolgáltatás (tehát anonimitásának feladása) mellett. Ez a megoldás mindkét fél számára előnyös: az ISP mentesül a felelősség alól, az Artisjus pedig eltávolíttathatja a jogsértő tartalmakat, és ha nem is mindegyik, de a fellépést vitató jogsértő ellen eljárást indíthat.

Mind gyakoribb törekvés, hogy a könyvtárak már ismert szolgáltatásaikat a modern technikához alkalmazkodva „online” is folytassák. Szembe kell azonban nézni azzal, hogy a terjesztési jognál megismert szabad felhasználások nem terjednek ki az internetes nyilvánossághoz közvetítés esetére. (Ez nem joghézag, hanem tudatos törekvés.) Az interneten ugyanaz nem ugyanaz. Míg az embernek el kell mennie a könyvtárba, hogy ott helyben olvashasson, vagy éppen kölcsönözhesen valamit, addig a hasonló internetes szolgáltatások esetében az illető ki sem lép a lakásából. A könyvtárban található könyveket fénymásolóval lemásolhatja – nem olcsón –, ezzel szemben az interneten található digitális műpéldányok minden

nehézség nélkül tetszőleges példányszámban, minimális költséggel többszörözhetők. Az internetre helyezéssel a mű „elszabadul” a szerző „keze alól”. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy amikor egy könyvtár internetes tartalomszolgáltatóvá válik, már nem vonatkoznak rá a megkülönböztetett szabályok: szerződnie kell az Artisjusszal. (Az más kérdés, hogy mind a tarifában, mind a szerződéskötéskor kedvezmények adhatók a nonprofit felhasználók részére.)

Jegyzetek

- ¹ A szerzői jogi törvény magyarázata, szerk.: Gyertyánfy Péter, Budapest, KJK, 2000. p. 97.
- ² 1959. évi IV. törvény (Ptk.) 423. § „Bérleti szerződés alapján a bérbeadó köteles a dolgot időlegesen a bérlő használatába adni, a bérlő pedig bért fizetni.” Ptk. 583. § (1) „Haszonkölcsön-szerződés alapján a kölcsönadó köteles a dolgot a szerződésben meghatározott időre ingyenesen a kölcsönvevő használatába adni, a kölcsönvevő pedig köteles azt a szerződés megszűntekor visszaadni.”
- ³ A szerzői jogi törvény magyarázata, szerk.: Gyertyánfy Péter, Budapest, KJK, 2000. p. 133.
- ⁴ i.m., p. 209.
- ⁵ FICSOR Mihály: Szerzői jogi gondolatok a könyvtárról. = TMT, 46. köt. 11–12. sz. 1999. p. 434.
- ⁶ „A »kölcsönzést« azonban már a példányonként felszámított »önköltség« is bérbeadássá, vagyis szerzői engedélytől függővé teszi. A beiratkozási díj, tagsági díj, ha ez éves szinten elenyésző »nagyságrendű« (ez a régi Sztj.-t módosító 1994. évi VII. törvény indokolásának szóhasználata) még nem teszi a haszonkölcsönzést bérbeadássá. Tehát a nyilvános könyvtár által kért térítés jogcíme és mértéke az irányadó a haszonkölcsön és a bérlet elhatárolásánál.” A szerzői jogi törvény magyarázata, szerk.: Gyertyánfy Péter, Budapest, KJK, 2000. p. 209.
- ⁷ Sztj. 33. § (1) „A szabad felhasználás körében a felhasználás díjtalan, és ahhoz a szerző engedélye sem szükséges.”
- ⁸ Jn 19, 22 – Újszövetségi Szentírás, Szt. János evangéliuma; Békés Gellért és Dalos Patrik fordítása.
- ⁹ GYERTYÁNFY Péter: A könyvtárak és az 1999. évi új szerzői jogi törvény. = TMT, 46. köt. 11–12. sz. 1999. p. 438.
- ¹⁰ E szabály nemcsak a nyilvános könyvtárakra, hanem a könyvtárakra általában vonatkozik! A szerzői jogi törvény magyarázata, szerk.: Gyertyánfy Péter, Budapest, KJK, 2000. p. 210.
- ¹¹ Sztj. 23. § (5) „Ha a műpéldányt a jogosult vagy az ő kifejezett hozzájárulásával más adásvétellel vagy a tulajdonjog más módon történő átruházásával belföldön forgalomba hozta, a terjesztés joga az így forgalomba hozott műpéldány tekintetében – a bérbeadás, a haszonkölcsönbe adás és a behozatal joga kivételével – a továbbiakban nem gyakorolható.”

- ¹² Egyes vélemények szerint a jogkimerülés nem feltétlenül az egyetlen ok, amely miatt e tevékenység megengedett: lehet ez csere vagy magánhasználat, kölcsön, amely nem minősül felhasználásnak.
- ¹³ KOHL, D. F.: Hogyan alakítja át a virtuális könyvtár a könyvtárközi kölcsönzést – OhioLINK módra. (Ism.: *Kőrösi Krisztina*) = TMT, 46. köt. 1. sz. 1999. p. 38–39.
- ¹⁴ Közvetlen vagy közvetett, végleges vagy időleges, bármilyen módon történő.
- ¹⁵ „Elektronikus szöveg digitális másolása hordozóra, mint a látogatóknak nyújtott könyvtári szolgáltatás

(...) a szerző és/vagy kiadó külön engedélye nélkül a kizárólagos többszörözési jogba ütközik.”

GYERTYÁNFY Péter: A könyvtárak és az 1999. évi új szerzői jogi törvény. = TMT, 46. köt. 11–12. sz. 1999. p. 438.

- ¹⁶ Ficsor M. az a) pontban részletezett módot „közvetett”, a b) pontbelit pedig „közvetlen” reprográfiai jogdíjnak nevezi. FICSOR Mihály: Szerzői jogi gondolatok a könyvtárról. = TMT, 46. köt. 11–12. sz. 1999. p. 432.

Beérkezett: 2000. XII. 11-én.

Az OCLC és a CIC könyvtári projektje

Az Intézeti Együttműködési Bizottság (*Committee on Institutional Cooperation = CIC*) és az OCLC befejezték a Virtuális Elektronikus Könyvtár (*Virtual Electronic Library = VEL*) program első szakaszára tervezett fejlesztéseket, és megegyeztek abban, hogy a második szakaszban nem folytatják a közös munkát. Az 1996-ban elkezdett közös fejlesztés eredménye egy új osztott rendszer, amely a CIC-be tartozó egyetemi könyvtárak online katalógusait kapcsolja össze, webalapú interfészt nyújt a felhasználóknak, és lehetővé teszi, hogy a felhasználók maguk indítsák könyvtárközi kéréseiket. A második szakasz célja egy független kliens-szerver alapú könyvtárközi kölcsönzési/dokumentumrendelési rendszer fejlesztése.

A CIC VEL alapját az OCLC SiteSearch WebZ szoftvere képezi. A CIC-tagkönyvtárak a WebZ interfész segítségével tudják olvasóik egyedi kéréseit fogadni. A WebZ a CIC 12 legnagyobb oktató-kutató egyetemének állományában lévő, vagy általuk licencelt, összesen több mint 60 millió könyv, 550 ezer időszaki kiadvány, megszámlálhatatlan adatbázis és digitális rendszer gyors elérését teszi lehetővé.

A CIC a *Tíz Nagy* néven ismert egyetem és a *Chicagói Egyetem* közös konzorciuma, tevékenysége és programjai majd minden egyetemi munkát érintenek (<http://www.cic.uiuc.edu>).

/OCLC-sajtóközlemény, 2000. július 12. 2 p./

(V. P. É.)

Kézzel írva, online keresve

A British Library kézirat-katalógusának 62 kötete a három évig tartó konverziós folyamat befejeztével az interneten kereshető. A legtöbb katalógust eddig csak a BL híres kézirat-olvasótermében lehetett használni.

A katalogizált anyagokat nyugati nyelveken írták. A kéziratok között a kereszténység előtti időkből származó papirusztekercsektől kezdve korabeli politikai és irodalmi kéziratok találhatók; vannak köztük kották, térképek, viaszpecsétek, rajzok, fényképek és megvilágított kéziratok.

A katalógusokat optikai karakterolvasó szoftverrel digitalizálták. Egy automatikus nyelvelemző program az anyagot részekre bontotta, s így egy kereshető adatbázis készült. Az 1986 után elektronikusan előállított katalógusokat is bevitték a rendszerbe, úgyhogy az olvasó a teljes katalógusállományt egyidejűleg keresheti. A kereséshez szövegbeli kulcsszavakat vagy olyan kötött tárgyszavak kombinációit használhatják, amelyek nincsenek benne a nyomtatott szövegben.

További információ: www.molcat.bl.uk

/Information World Review, 159. sz. 2000. június, p. 8./

(R. P.)